

УДК 271/222 (477+430)

Владислав Фульмес

ЗАСНУВАННЯ ТА ПОЧАТКИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У ПОВОЄННІЙ НІМЕЧЧИНІ

Після другого відродження в 1942 р. Українська Автокефальна Православна Церква (далі – УАПЦ) зазнала багато перешкод щодо своєї діяльності від радянського та німецького окупаційних режимів. Від переслідувань та утисків ієрархами та духовенством УАПЦ прийняте рішення емігрувати. Зберігши канонічний єпископат, УАПЦ розпочала новий етап існування в емігрантських умовах. Місцем перебування для духовенства та великої кількості українського народу стала повоєнна Німеччина. Серед численних емігрантів, які покинули Україну, був Анатолій Захарович Дублянський, майбутній митрополит Західноєвропейський і Паризький УАПЦ в діаспорі, уродженець Волині, який залишив помітний слід у розвитку культури рідного краю та церковного життя в Німеччині. Присвятивши своє життя УАПЦі, він багато потрудився для становлення та існування УАПЦ в Німеччині, спочатку у священничому сані, а після смерті дружини – у єпископському. Саме на основі спогадів Анатолія Дублянського про зародження церковного життя в повоєнній Німеччині у цій статті досліджено процес становлення українського православного життя та діяльності УАПЦ в Німеччині після Другої світової війни.

Ключові слова: УАПЦ, Анатолій Дублянський, еміграція, парафія, церква, ієрархи, переміщені особи, Німеччина.

На історичному шляху існування УАПЦ 1942 р. був записаний особливими подіями в її житті, які мали епохальне значення, адже це був рік відновлення УАПЦ і здобуття для неї єпископату, що був висвячений згідно із діючими канонами Вселенської Православної Церкви. Однак відродження УАПЦ тривало недовго. Внаслідок воєнних дій Україна в 1944 р. знову була окупована радянськими військами: діяльність УАПЦ була заборонена, були закриті храми, духовенство переслідувалося. Зважаючи на таку ситуацію, єпископат УАПЦ на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським), частина духовенства та тисячі вірян змушені були залишити рідні землі й податися в еміграцію. Безсумнівно, ієрархи УАПЦ покидали Україну з важким серцем і неминучими докорами сумління. Але евакуйовуватися вони мусили, адже було зрозуміло, що після повернення більшовицької влади всіх єпископів відродженої Церкви чекала б явна смерть, а тим самим і смерть Церкви. З цього часу розпочинається новий період діяльності УАПЦ в емігрантських умовах, дослідження якого є актуальним для сучасної історичної науки, оскільки вивчення та введення в наукову сферу нових архівних документів та спогадів сучасників, дає можливість встановити цілісну картину діяльності УАПЦ за межами України.

Мета статті полягає у дослідженні становлення та діяльності УАПЦ в еміграції, зокрема в повоєнній Німеччині.

Історіографія, яка стосується діяльності УАПЦ в Німеччині, знайшла часткове висвітлення в працях таких дослідників, як І. Власовський [9], В. Маруняк [7], протопресвітер Н. Плічковський [5], О. Воронин [11], А. Смирнов [3], О. Подобед [16].

Основу джерельної бази дослідження складають спогади активного учасника відновлення церковно-релігійного життя в емігрантських умовах Анатолія Захаровича Дублянського, пізніше – митрополита Західноєвропейського і Паризького УАПЦ в діаспорі Анатолія (Дублянського), які містяться в його праці про митрополита Никанора (Абрамовича) [1], зберігаються в епістолярній спадщині та архівних документах Державного архіву Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.) [8], архіву Волинського краєзнавчого музею [15; 19] та архіву Українського історичного та освітнього центру в Нью-Джерсі (США) [14; 17; 18]. Важливою складовою джерельної бази є також матеріали періодики, зокрема православного церковного журналу «Рідна Церква» [4; 10; 12; 13].

Під час еміграції на Захід, упродовж 11 березня – 8 квітня 1944 р., у Варшаві єпископат УАПЦ провів перший еміграційний собор, на якому прийнято «Тимчасове положення про управління Святої Української Автокефальної Православної Церкви», згідно із яким, найвищим органом Церкви до Всеукраїнського Помісного Собору ставав Собор єпископів, також створено Священний Синод як виконавчий орган Собору єпископів [1, с. 54]. Після завершення діяльності собору 25 квітня 1944 р. єпископат звернувся до вірних із соборним архіпастирським посланням: «Тепер маємо на чужині кілька мільйонів утікачів з України, котрі воліли відійти з Батьківщини й поневірятися в тяжких умовах еміграції, бо свідомі вони були того, що коли б зісталися на місці, то

їх чекає страшне рабство, знуцання, а в кращому випадкові смерть. Хіба це все не свідчить, що люди, після 25 літ більшовицької дійсності, не вірять більш совіцькій владі й уважають похід більшовиків на Україну новою ворожою навалою. Разом з вірними покинули рідну землю духовенство та єпископат» [2, с. 766–767]. Собор закликав також бути мужніми і триматися своєї віри в умовах нового наступу «безбожників-більшовиків», згуртуватися навколо «... своєї української церкви, що цементом духовної єдності злучила б водно весь український народ», не вірити безбожній більшовицькій пропаганді про забезпечення релігійної свободи, а всіма засобами інформувати світову спільноту про загрозу, якою є комунізм для християнської культури [3, с. 179].

27 квітня 1944 р. ієрархи УАПЦ звернулися до Константинопольського патріарха Веніаміна I та інших предстоятелів помісних церков із повідомленнями про відновлення діяльності української православної ієрархії і просили «... тимчасово перейняти духовну опіку над паствою, що опинилася в межах Вашої Церкви...» [4, с. 9], однак прохання було проігнороване.

Внаслідок продовження воєнних дій єпископат УАПЦ змушений був залишити Варшаву і через Криницю та Братиславу переміститися до Німеччини, на території якої в час закінчення Другої світової війни опинилася значна кількість українців. Усі вони розміщувалися в таборах для переміщених осіб Ді-Пі (з англ. Displaced Persons, DP – переміщені особи) [5, с. 106], що були створені на території Німеччини американськими, англійськими та французькими військами.

Серед численних емігрантів був також Анатолій Дублянський (1912–1997 рр.) – волинянин, який залишив помітний слід в історії рідного краю та в діяльності УАПЦ в Німеччині. Прибувши до Німеччини, Анатолій Захарович брав активну участь у розвитку та становленні церковно-релігійного життя, ставши в 1951 р. священником, а після смерті дружини у 1978 р. – єпископом УАПЦ в Західній Німеччині, очоливши Західноєвропейську кафедру УАПЦ в діаспорі. Аналіз його епістолярної спадщини, а також власна автобіографія «Шляхи мого життя» дають можливість відслідкувати початки його перебування в еміграції та маршрут до Німеччини. Пізніше владика Анатолій також залишив декілька рукописних та друкованих документів і публікацій, які містять цінну інформацію про становлення та діяльність УАПЦ в повоєнній Німеччині.

Щодо кількості осіб, яка опинилася в Німеччині, Центральне представництво української еміграції, створене у листопаді 1945 р., повідомляло, що наприкінці 1946 р. на території Західної Німеччини перебувало 177 тис. українців, зокрема, у американській зоні – 104 тис., англійській – 54 тис., французькій – 19 тис., найбільше українців проживало у Баварії [6, с. 88]. В. Маруняк у праці вказує, що на території Німеччини серед цієї кількості українців перебувало 12 єпископів УАПЦ на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським), із них 8 – в американській, 2 – в англійській та 1 – у французькій окупаційних зонах [7, с. 310].

Про еміграцію духовенства УАПЦ з України Анатолій Захарович дізнався від владики Полікарпа (Сікорського) за богослужінням у нижньому храмі Луцького Свято-Троїцького кафедрального собору. А. Дублянський входив до поширеної Церковної ради митрополита Полікарпа (Сікорського) і брав участь у її нарадах аж до виїзду митрополита з Луцька «... я тоді брав участь в її нарадах аж до виїзду митрополита Полікарпа з Луцька 14 січня 1944 р., про що мене повідомив сам Владика на Всенічній 13 січня у нижньому соборі. Це була моя остання зустріч з митрополитом, бо в Німеччині я мав з ним лише переписку» [8, арк. 4].

На початку своєї діяльності в еміграції, прибувши до Німеччини, православні єпископи зіткнулися із певними проблемами: окрім того, що вони були розкидані групами у таборах різних населених пунктів, німецька влада не допускала їх до виконання своїх архіпастирських обов'язків і визнавала лише одну православну юрисдикцію на своїй території – російську, на чолі якої стояв митрополит Берлінський і Германський Серафим (Ляда). Винятком була єдина українська парафія святого Архістратига Михаїла в Берліні, яка була під опікою митрополита Варшавського Діонісія (Валединського) [9, с. 275].

Ситуація дещо змінилася після капітуляції Німеччини 8 травня 1945 р. У американській, англійській та французькій окупаційних зонах єпископат УАПЦ спільно із духовенством отримав можливість провадити церковно-релігійну діяльність серед православних українців. Тому друга половина 1945 – перша половина 1946 рр. стала організаційним періодом для УАПЦ в Німеччині.

16 липня 1945 р. митрополит Полікарп (Сікорський) провів у Банд Кіссенгені нараду із єпископами Михаїлом (Хортицьким), Мстиславом (Скрипником), Платоном (Артемюком) і В'ячеславом (Лісницьким). Під час якої ухвалено й надалі вважати, що єпископат УАПЦ перебуває в еміграції як «організоване ієрархічне тіло УАПЦ на чолі з митрополитом Полікарпом» [10, с. 2].

Саме у таборах для переміщених осіб, а також інших містах православні українці розпочали активну діяльність щодо відновлення церковного та культурного життя: будувалися прості та невибагливі табірні церкви в різного роду приміщеннях (кімнати, зали, колишні казарми), храми облаштовувалися іконостасами, церковними атрибутами та іншими необхідними речами для звершення богослужінь, засновувалися церковні хори, відкривалися недільні школи. У деяких

містах православні українці для проведення богослужінь орендували храми інших конфесій [11, с. 118; 5, с. 106].

Упродовж 1945 р. постають парафії в Аугсбурзі (Свято-Покровська), Регенбурзі (Свято-Покровська), Ландсгуті (Свято-Михайлівська), Ингольштадті (Свято-Покровська), Байроті (святого князя Володимира), Новому Ульмі (Свято-Покровська; Свято-Михайлівська), Гановері (Преображенська), Есені (великомученика Димитрія Солунського), Фолькенберзі (Богоявленська), Корігені, Карлсруе та інших місцевостях окупаційних зон [10, с. 1–2; 12, с. 10]. Зокрема, про заснування таборової Свято-Покровської церкви в Аугсбурзі свідчить антимінс (у православних церквах – плат із заштою частинкою мощів святих, на якому звершується таїнство Євхаристії під час Божественної Літургії), який зберігається у бібліотеці Волинської Православної Богословської Академії (м. Луцьк) у колекції давніх антимінсів. На ньому зазначено, що виданий він архієпископом Ігорем (Губою) для таборової Покровської церкви 20 грудня 1945 р.

До числа перших парафій УАПЦ, створених у Німеччині в цей час, увійшла також Свято-Покровська парафія у місті Мюнхен, заснована в 1945 р. Багато зусиль для її заснування доклав настоятель, протоієрей Паладій Дубицький. Саме він на сторінках часопису «Рідна Церква» залишив невелику статтю, яка містить інформацію про історію заснування та діяльність парафії в перші роки її становлення [13, с. 8–9]. З цієї публікації дізнаємося, що, отримавши половину приміщення на першому поверсі на вулиці Дахавштрассе, 9 у Мюнхені, активні українці розпочали там облаштовувати церкву, у якій уже від серпня 1945 р. розпочалися регулярні богослужіння. Оскільки Мюнхен став центром українського життя у Баварії, парафіяни Свято-Покровського храму звернулися до митрополита Полікарпа (Сікорського) призначити єпископа на їх парафію. Згідно з рішенням собору єпископів УАПЦ до Мюнхена прибув архієпископ Михаїл (Хортицький). Таким чином, Мюнхен став місцем перебування архієпископа УАПЦ з юрисдикційною владою над українськими православними парафіями, а храм Святої Покрови – кафедральним храмом. У 1946 р. при парафії розпочало свою діяльність Братство Святої Покрови [13, с. 8–9]. Пізніше й при інших парафіях почали виникати братства, які провадили культурно-освітню діяльність та діяли на основі статутів [14].

Парафіяльне життя стало набувати організаційних форм. Окрім богослужінь, священнослужителі УАПЦ займалися релігійним вихованням та навчанням дітей у таборових школах, викладаючи Закон Божий, а також брали участь у різного роду національних, культурних, наукових та екуменічних заходах. А. Дублянський пізніше згадував про час своєї еміграції «... моя дорога на Захід лежала через Володимир, Замость, Львів, Тернопіль, Проскурів до Ярмолинець, де я ще зредагував одне число газети. З наближенням фронту виїхав через Кам'янець-Подільський до Галичини. Тут у селі Козачківка над Дністром попав в оточення, але по перерві його далі з нашими втікачами подався на захід через Галич до Львова і Самбора, де затримався якийсь час. Знову з наближенням фронту виїхав до Львова і затримався в Перемишлі, де було багато лучан. З Перемишля подався до Кракова, звідки вирішив їхати до Австрії, записавшись до праці в будівельній фірмі Еріха Вальде, з якою виїхав до Відня й оселився в селі Зейрінг (одне з далеких передмість Відня), де працював у будові бараків в Ваккерсдорфі з серпня 1944 року до квітня 1945 року, коли фірма евакуювалась до Баварії. Внаслідок бомбардування по дорозі залишив фірму, переїхавши вже в м. Фурт ін Вальд і затримався в селі Пентінг біля міста Нойонбург ін Вальд. Тут наступив уже кінець війни 8 травня 1945 р. Потім переїхав до м. Швандорф, по якомусь часі переїхав до міста Регенсбург, де замешкав на оселі Гангоферзідлунг. В Регенсбургу вже була парафія УАПЦ (о. В. Шевчук). По Великодніх святах 1946 року був обраний до парафіяльної ради секретарем, а перед тим ще став працювати в місцевій українській газеті «Слово», а опісля ще в місцевому бюлетні...» [15].

Влітку 1946 р. всіх осіб, які перебували у таборах, перевірено спеціальною лікарською комісією. Так, у А. Дублянського виявлено хворобу легень і в серпні 1946 р. відправлено на лікування в санаторій у м. Амберг. Тут він розпочав роботу із хворими православними українцями: клопотався про богослужіння, запрошував священників з Регенсбурга для богослужінь, а коли до табору на лікування прибув протоієрей Олександр Семенович, богослужіння стали регулярними. Саме при цьому священику Анатолій Захарович виконував обов'язки дяка. Цей священик підготував його до прийняття священства. Тут він перебував до 1947 р. Упродовж 1949–1952 рр. його переведено у Лютензе до осередку осіб, які в минулому хворіли на легені [15].

14–17 березня 1946 р. відбувся перший у Німеччині собор єпископів УАПЦ (другий в еміграції) у м. Еслінгені біля Штутгарта. Собор був присвячений організаційним справам, тому проведено розподіл території Західної Європи для духовної опіки й управління парафіями: у англійській зоні в Німеччині – митрополит Полікарп (Сікорський) і єпископ Григорій (Огічук), який був вікарієм Вестфалії; американська зона: південна Баварія – архієпископ Михаїл (Хортицький) з осідком у Мюнхені; північна Баварія – єпископ Володимир (Малецький) з осідком спочатку в Байроті, а

пізніше в Регенсбурзі; Вюртембергія-Баден – єпископ Платон (Артемюк) в Еслінгені; табір в Ельвангені – єпископ Сильвестр (Гаєвський); в Австрії – єпископ Мстислав (Скрипник), якому до часу переїзду у Францію доручено тимчасово опікуватися провінцією Гросгессен у Німеччині [10, с. 2]. Крім цього, прийнято ухвалу про необхідність об'єднання всіх православних українських осередків поза межами України в одну єдину УАПЦ українського народу [16, с. 58].

Єрархи УАПЦ почали все більше й більше огортати своєю архіпастирською опікою своїх вірних, які об'єднувалися в парафії. Продовжувалися відбуватися засідання собору єпископів та Синоду УАПЦ в Німеччині. Так, упродовж 1946–1949 рр. відбулося шість засідань собору єпископів і 12 засідань Священного Синоду УАПЦ [10, с. 2].

16 березня 1946 р. створено Український православний Богословсько-науковий Інститут, головним завданням якого було керувати церковно-видавничою справою. Директором Інституту Синод призначив Івана Власовського, а після його від'їзду до Канади, цю посаду обіймав архієпископ Никанор (Абрамович). Розпочалася видавнича діяльність: були надруковані календарі на 1947–1950 р. в Німеччині і на 1951 р. у Франції, «Закон Божий», Історія Православної Церкви, два катехізиси, два номери «Богословського Вісника», Службник, Октоїх та ряд інших книг. Окрім церковного органу УАПЦ «Богословський Вісник», виходили також друковані видання при Церковних управліннях: «Церковний Вісник» у Мюнхені, «Церква і Життя» у Вюртембергії, «Христова Громада» на Гессенщині та інші [10, с. 2–3; 17].

Важливою подією у діяльності УАПЦ в Німеччині в повоєнний час стало заснування Богословсько-педагогічної академії УАПЦ в Мюнхені у 1946 р. з чотирирічним курсом навчання з метою підвищення рівня освіченості духовенства та підготовки нових священнослужителів для УАПЦ. Ректором її обрано професора П. Коваліва, тимчасово в.о. декана богословського факультету призначено Я. Моралевича (згодом – декан о. П. Калинович), деканом педагогічного факультету – В. Петрова. Посаду куратора займав архієпископ Михаїл (Хортицький), почесного куратора – митрополит Полікарп (Сікорський). Студенти вивчали догматичне, моральне і порівняльне богослів'я, літургіку, гомілетіку, історію філософії, логіку, мови та інші дисципліни. Однак Академія проіснувала недовго. Через від'їзд багатьох професорів академії за океан у 1952 р. діяльність академії припинилася. Проте, за короткий час свого існування академія стала центром української православної богословської науки й видала ряд цінних праць з різних богословських дисциплін. При академії також існувало «Товариство студентів-богословів», яке видавало друкований орган «Богослов», а сама академія видала 6 номерів «Бюлетеня Богословської Академії УАПЦ» [10, с. 3; 14; 17].

Однак табірні злидні, господарська розруха повоєнних років у Німеччині, безробіття змушували українців шукати кращої долі в інших країнах. Зокрема, А. Дублянський про своє матеріальне становище згадував «Я вправді твердо рішив решту свого життя віддати на служіння Богові як духовна особа, бо думаю, що тоді зміг би більше принести користі для нашої обездоленої Церкви, ніж світська особа. Цей свій замір я думав перевести в життя, найперше одружившись, а далі через підготовлення себе вивченням головних духовних дисциплін, а також через знайдення собі перед висвятою якоїсь праці, яка дала б можливість мені набути необхідні для священика: підрясник, ризи і т. д. З цією метою я старався знайти собі працю в Мюнхені від часу як мене мали звільнити з санаторії, тобто з травня ц.р. Рівночасно я носився і заміром редагувати хоча б невеликого розміру церковний журнал. Всі ці мої наміри, на жаль, досі не здійснились. Головне – праці мені дістати не вдалося... перебуваючи від 1946 року в санаторіях до червня 1951 року... а також в перевишкільному осередку для недавніх хворих на легені, знаю, що значить бути без грошей, бо їх ні звідки не одержую... боюся, що, опинившись у звичайному таборі або на приватці без жодного матеріального забезпечення, зможу легко через недоїдання і злидні знову захворіти і потрапити до санаторії. Чого не дай Боже!» [18].

Саме через такий стан справ з другої половини 1946 р. розпочинається хвиля переселення українців із Німеччини спочатку до Англії, Бельгії та Франції, а ще пізніше – у США, Канаду, Австралію, Аргентину, Бразилію та інші країни. З Німеччини виїхала також частина духовенства, і, таким чином, залишився лише Никанор (Абрамович), який у 1951 р. проходив комісію на виїзд до Австралії, але через хворобу серця залишився в Німеччині.

Щодо кількості парафій, то станом на 1947 р. у Німеччині було 71 парафія, у 1949 р. – вже 51, у 1951 р. – 41. Архієпископ Никанор (Абрамович) у листах до А. Дублянського, датованих 1951 р., дає детальну характеристику становищу УАПЦ, кількості парафій та розташування єпископату в еміграції [19].

Отець А. Дублянський згадує про існування на території Німеччини двох деканатів УАПЦ: у Баварії в місті Мюнхені (декан – митрофорний протоієрей Паладій Дубицький) і в північно-західній Німеччині в Ессені (декан – священник Дмитро Васильчук) [17]. На 1958 р. він подає список духовенства із територіями, які обслуговував священник:

1. Seine Exzellenz Erzbischof Nikanor Abramowitch – Metropolit der Ukrainischen Autokephalen Orthodoxen Kirche. Karlsruhe, Erzbergerstr 2c.
2. Oberpriester Demyd Burko – Stuttgart, Zuffenhausen, Ludwigsburg, Heilbronn, Mühlacker, Beblingen, Kirchheim.
3. Priester Andrij Bluznuk – Hannover, Braunschweig, Hildesheim und andre.
4. Dekan Oberpriester Palladij Dubitskyj – München, Ludwigsfeld, Rosenheim, Gauting.
5. Oberpriester Anatolij Dublalanskij – Niederbayern, Landshut, Regensburg, Passau und Landkreis Erding in Oberbayern.
6. Oberpriester Theodor Dymor – Oerrel, Hamburg, Lübeck.
7. Priester Georg Gudrij – Dornstadt bei Ulm, Altersheim in Ruhestand
8. Priester Anton Gurskyj – Varel / Oldenburg, Altersheim.
9. Oberpriester Yurij Hawryluk – Wetzlar in Ruhestand.
10. Oberpriester Mychailo Hiltajczuk – Nue Ulm mit Umgebung.
11. Oberpriester Theodir Luhowenko – Karlsruhe, Mannheim, Frankfurt am Main.
12. Priester Hruhorij Matwijenko – Nürnberg, Erlangen, Amberg.
13. Oberpriester Damian Ostapczuk – Augustdorf bei Detmold.
14. Oberpriester Semen Smereka – München.
15. Priester Damian Swrydenko – Aalen, Goldshöfe.
16. Priester Iwan Szpakowycz – Ingolstadt.
17. Protopresbyter Hennadij Tymkowskyj – Dornstadt bei Ulm, Altersheim.
18. Dekan Priester Dmytro Wasylchuk – Nordrhein-Westfalen: Essen und mehrere andere Ortschaften.
19. Priester Ihnatij Worobec – Augsburg und Langweid. Foret bei Augsburg.
20. Oberpriester Iharij Zukowsky – (Neu Ulm) in Ruhestand.
21. Priester Georg Stscherbyna – Kaiserslautern und Pfalz.
22. Oberdiakon Leonid Korol – Karlsruhe.
23. Diakon Wolodymyr Onufrijczuk – München Ludwigsfeld.
24. Diakon Dmytro Werchiwskyj – Schwäbisch Gmünd [17].

Не маючи можливості разом з іншими емігрантами виїхати з Німеччини через стан свого здоров'я, Анатолій Захарович залишився у Німеччині аж до своєї смерті, причому ніколи пізніше не жалів, що залишився. За майже 50 років перебування в еміграції він став активним учасником православного життя, яке організувалося після закінчення війни в усіх табірних громадах українців-емігрантів у Німеччині. З перших днів свого священства багато зусиль він доклав для заснування друкованого органу УАПЦ – «Рідна Церква» (1951–1987 рр.). Пізніше, 31 травня 1981 р. відбулася його архієрейська хіротонія на єпископа. Розуміючи велич свого покликання, у своєму пастирському служінні владика Анатолій проявив себе як ревний архіпастир, який з любов'ю піклувався про ввірену йому паству, звершував Богослужіння на парафіях своєї єпархії, проповідував слово Христове серед православного народу в діаспорі. За таку свою ревну та віддану працю на користь Церкви Христової, владика Анатолій посів чільне місце в історії Православної Церкви та збереженні національної ідеї в еміграції.

Таким чином, внаслідок еміграції в 1944 р. ієрархії, духовенства та тисячі вірян УАПЦ з України до Німеччини, в історії Української Церкви розпочався новий етап існування в емігрантських умовах. Незважаючи на певні перешкоди, УАПЦ та її ієрархи відіграли важливу роль у житті православних українців в еміграції, проводячи душпастирську, культурно-освітню та видавничу діяльність. Спогади сучасників, зокрема владика А. Дублянського, містять цінну інформацію, дослідження якої дає можливість реконструювати початки зародження українського православного життя в Німеччині та дослідити діяльність та розвиток Української Автокефальної Православної Церкви на її території.

Список використаних джерел:

1. Дублянський А., прот. Тернистим шляхом. Життя митрополита Никанора Абрамовича. Лондон, 1962. 80 с.
2. Мартирологія Українських Церков у чотирьох томах. Том I. Українська Православна Церква: документи, матеріали, християнський самвидав України. Торонто-Балтомир, 1987. 1207 с.
3. Смирнов А. Мстислав (Скрипник): громадсько-політичний і церковний діяч, 1930–1944: [монографія] / Передм. Є. Сверстюка. 2-е вид., доповнене. Київ: Смолоскип, 2009. 326 с.
4. А. Д., прот. Собор Єпископів УАПЦ у Варшаві в 1944 році // Рідна Церква. 1964. Ч. 59. С. 8–9.
5. Плічковський Н., протопр. Нарис історії Української Православної Церкви. Сідней-Аделаїда, 1985–1988. 126 с.
6. Рогожа М. Історія української діаспори. Умань, 2011. 150 с.
7. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні: [у 2 т.]. Мюнхен: Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. Т. 1: роки 1945–1951. 432 с.
8. Держархів Волинської обл. Ф. Р. 3441. Оп. 1. Спр. 185.
9. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. Нью-Йорк: друкарня Української Православної Церкви у США, 1975. Кн. IV: (XX ст.). Частина друга. 1975. 416 с.
10. Сорокаліття

УАПЦеркви в Німеччині // Рідна Церква. 1985. Ч. 143–144. С. 1–4. 11. Воронин О. Історичний шлях УАПЦ, США, 1992. 136 с. 12. Дублянський А., прот. До двадцятиліття існування парафій УАПЦ в Німецькій Федеративній Республіці // Рідна Церква. 1965. Ч. 62. С. 9–10. 13. Дубицький П., прот. Свято-Покровська парафія в Мюнхені // Рідна Церква. 1965. Ч. 63. С. 8–10. 14. Українська Автокефальна Православна Церква на чужині. Fr. Anatoli Dubliansky papers. Box 2. Folder 20. Ukrainian History and Educational Center Archives. Somerset, New Jersey (USA). 15. Шляхи мого життя // Волинський краєзнавчий музей. Інв. № ДМ–33727. 16. Подобед О. Українська Автокефальна Православна Церква у Німеччині (1945–1950 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Серія «Історія». 2015. Вип. 2. Ч. 2. С. 56–60. 17. Українська Автокефальна Православна Церква в Німеччині. Fr. Anatoli Dubliansky papers. Box 2. Folder 20. Ukrainian History and Educational Center Archives. Somerset, New Jersey (USA). 18. Лист Анатолія Дублянського до архієпископа Никанора (Абрамовича) від 15. 11. 1951. Fr. Anatoli Dubliansky papers. Box 1. Folder 1. Ukrainian History and Educational Center Archives. – Somerset, New Jersey (USA). 19. Лист архієпископа Никанора до Анатолія Дублянського від 29 серпня 1951 р. // Волинський краєзнавчий музей. Інв. № КДФ–15732.

References

1. Dublianskyi A., prot. Ternystym shliakhom. Zhyttia mytropolitya Nykanora Abramovycha [Strangest way. The life of Metropolitan Nikanor Abramovich]. London, 1962. 80 p. 2. Martyrolohiia Ukrainykykh Tserkov u chotyrokhtomakh. Tom I. Ukrainska Pravoslavna Tserkva: dokumenty, materialy, khrystyianskyi samvydav Ukrainy [Martyrology of the Ukrainian Churches in four volumes. Vol. I. Ukrainian Orthodox Church: documents, materials, Christian samizdat of Ukraine]. Toronto–Baltimore, 1987. 1207 p. 3. Smyrnov A. Mstyslav (Skrypnyk): hromadskopolitychnyi i tserkovnyi diiach, 1930–1944 [Mstislav (Skrypnyk): public-political and ecclesiastical figure, 1930–1944]. Kyiv: Smolokyp, 2009. 326 p. 4. A. D., prot. Sobor Yepyskopiv UAPTs u Varshavi v 1944 rotsi [Cathedral of the Bishops of the UAOC in Warsaw in 1944]. Native Church, 1964. Part 59. pp. 8–9. 5. Plichkovskiy N., protopr. Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy [Essay on the history of the Ukrainian Orthodox Church]. Sydney–Adelaide, 1985–1988. 126 p. 6. Rohozha M. Istorii ukrainskoi diaspory [The history of the Ukrainian Diaspora]. Uman, 2011. 150 p. 7. Maruniak V. Ukrainska emihratsiia v Nimechchyni i Avstrii po druhii svitovii viini [Ukrainian emigration in Germany and Austria after the Second World War]. Munich: Academic Publisher Dr. Petra Beley, 1985. Vol. 1: 1945–1951. 432 p. 8. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State Archive of Volyn region]. F. R. 3441. Op. 1. Spr. 185. Letter by Anatoly Dublyansky dated 7. 6. 1995. Ark. 4. 9. Vlasovskiy I. Narys istorii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy [Essay on the history of the Ukrainian Orthodox Church]. New York: printing house of the Ukrainian Orthodox Church in the United States, 1975. Book IV: (XX century). Part 2. 1975. 416 p. 10. Sorokalittia UAPTserkvy v Nimechchyni [The UAOC's 40th Anniversary in Germany]. Native Church, 1985. Part 143–144. pp. 1–4. 11. Voronyn O. Istorychnyi shliakh UAPTs [The historic way of the UAOC]. USA, 1992. 136 p. 12. Dublianskyi A., prot. Do dvadtsiatylittia isnuvannia parafii UAPTs v Nimetskii Federatyvni Respublitsi [By the twentieth anniversary of the UAOC parishes in the German Federal Republic]. Native Church, 1965. Part 62. pp. 9–10. 13. Dubytskyi P., prot. Sviato-Pokrovska parafiia v Miunkheni [Parish of the Holy Protection in Munich]. Native Church, 1965. Part 63. pp. 8–10. 14. Ukrainska Avtokefalna Pravoslavna Tserkva na chuzhyni [Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in a foreign country]. Fr. Anatoli Dubliansky papers. Box 2. Folder 20. Ukrainian History and Educational Center Archives. Somerset, New Jersey (USA). 15. Shliakhy moho zhyttia [Ways of my life]. Volyn Local History Museum. Inv. No. DM–33727. 16. Podobied O. Ukrainska Avtokefalna Pravoslavna Tserkva u Nimechchyni (1945–1950 rr.) [Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Germany (1945–1950)]. Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk: Series «History». 2015. Vol. 2, part 2. pp. 56–60. 17. Ukrainska Avtokefalna Pravoslavna Tserkva v Nimechchyni [Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Germany]. Fr. Anatoli Dubliansky papers. Box 2. Folder 20. Ukrainian History and Educational Center Archives. Somerset, New Jersey (USA). 18. Lyst Anatoliia Dublianskoho do arkhiepyskopa Nykanora (Abramovycha) vid 15. 11. 1951 [Anatoly Dublyansky's letter to Archbishop Nikanor (Abramovich) dated 15. 11. 1951]. Fr. Anatoli Dubliansky papers. Box 1. Folder 1. Ukrainian History and Educational Center Archives. Somerset, New Jersey (USA). 19. Lyst arkhiepyskopa Nykanora do Anatoliia Dublianskoho vid 29 serpnia 1951 r. [Letter from Archbishop Nikanor to Anatoly Dublyansky from August 29, 1951]. Volyn Local History Museum. Inv. No. KDF–15732.

Vladyslav Fulmes

ESTABLISHMENT AND ACTIVITY BEGINNING OF THE UKRAINIAN AUTOCEPHALOUS ORTHODOX CHURCH IN POSTWAR GERMANY

After the second revival in 1942, the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (further – UAOC) met a number of obstacles regarding its activities from the Soviet and German occupation regimes. Due to persecution and oppression, the hierarchy and clergy of the UAOC made a decision to go to emigration. Preserving the canonical episcopate, the UAOC has begun a new stage of existence in an emigrant environment. Since then, a new period of activity of the UAOC in an emigrant environment begins, the study of which is relevant to modern historical science, since the study and introduction into the scientific sphere of new archival documents and memoirs of contemporaries gives an opportunity to establish a coherent picture of the activities of the UAOC outside of Ukraine. The post-war Germany was

a place of residence for the clergy and the numerous people of Ukraine. Among the many emigrants who left Ukraine was Anatoliy Dublyansky, the future metropolitan of the Western European and Parisian of UAOC in the diaspora, a native of Volyn, who left a significant mark on the development of the culture of his native land and church life in Germany. Devoting his life to the UAOC, he worked hard for the establishment and existence of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Germany, first as the priest and after the death of his wife – as the episcopal. Based on the Anatoliy Dublyansky's memories in this article the process of the formation of the Ukrainian Orthodox life of the UAOC in Germany after the Second World War has been presented. The number of parishes and clerics as well as pastoral, cultural, educational and publishing activities were established.

Key words: UAOC, Anatoly Dublyansky, emigration, parish, church, hierarchy, displaced persons, Germany.

УДК 271.4 (477)-78(091)

Ярослав Стоцький

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МАРІЙСЬКИХ ТОВАРИСТВ (ДРУЖИН) У СТРУКТУРІ УГКЦ: МИНУЛЕ І СУЧАСНЕ

У статті досліджено утворення і генезис Марійських товариств в українських землях у греко-католицькому лоні, починаючи із початку 1600-х рр. і – до нашого часу на підставі відповідного бреве Папи Павла V на прохання греко-католицького митрополита Йосифа Веляміна Рутського з метою глибшої побожності віруючих до Богородиці і, загалом, до релігійного життя і практик у кожній парафії. Висвітлюється різнобічна діяльність цього припарафіяльного (церковного) товариства, яке проводило харитативні акції, допомагало лікарням, сиротинцям, школам, організовувало для віруючих реколекції, видавало просвітницьку релігійну літературу і часописи, розвивало серед жіноцтва і молоді справжню духовність, милосердя до ближнього та відданість Українській Греко-Католицькій Церкві із одночасним відкритим декларуванням своєї українськості, патріотичності, піднімаючи в українському суспільстві національний дух. На прикладі Марійського товариства (дружин) та різних його гуртків у Бучачі під духовною опікою отців-василіян Бучацького монастиря ЧСВВ, детально розкрито широку полівекторну діяльність членів цього марійського руху, його становлення, розквіт, занепад і новітнє відродження, що є загалом характерним для руху у XVII–XXI ст. в Україні. Окрім того, досліджено процес відродження і становлення Марійських дружин на сучасному етапі, який розпочався на початку 1990-х рр. у греко-католицьких парафіях в Україні. Також висвітлено, у статистичному контексті, мережу, кількість осередків і членів Марійських дружин у греко-католицьких архієпархіях, єпархіях і екзархатах як в Україні, так і в світі станом за 2015 р., що сприяє баченню цілісної картини розвитку і становичу марійського руху.

Ключові слова: Марійське товариство, Марійські дружини, духовний провідник, членкині, діяльність, розвиток.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що даний аспект дуже скупо введений в науковий обіг в сучасному українському релігієзнавстві та в історіографії попри те, що Марійські товариства (дружини), починаючи із початків 1990-х рр. переживають етап свого нового відродження в структурі УГКЦ, набуваючи рис однієї із найважливіших духовних мирянських спільнот, збагачуючи парафіяльне життя глибокою побожністю, особливим пошануванням Діви Марії – Богородиці, допомагаючи Церкві у різних сьогоденних викликах.

Метою дослідження є висвітлення становлення, етапів розвитку, занепаду та відродження Марійських товариств в українських землях у парафіях Української Греко-Католицької Церкви (далі – УГКЦ), зокрема Галицької митрополії. А предметом – їх діяльність у лоні УГКЦ, в тому числі й у Тернопільщині, на прикладі Марійських дружин і ролі в їх генезисі отців-василіян Бучацького монастиря ЧСВВ та розкриття становища марійського руху через статистичні дані мережі, кількості осередків і членів Марійських дружин в греко-католицьких архієпархіях, єпархіях та екзархатах в світі і в Україні на сучасному етапі.

Марійські товариства – станові припарафіяльні (церковні) організації, створені з метою поглиблення духовно-релігійного життя парафіян завдяки особливому пошануванню культу Діви Марії – Богородиці. Заснував цей рух у 1563 р. в Римі єзуїт о. І. Левніс.

На українсько-білоруських землях Марійські товариства розвинулися у школах із дозволу Папи Павла V на підставі бреве від 3 листопада 1615 р. на прохання греко-католицького митрополита Йосифа Веляміна Рутського.